

УДК 94:327(477:438:470+571)"1991/1997"
DOI: 10.33402/up.2023-16-240-267

Олег ПІХ

*кандидат історичних наук
старший науковий співробітник*

відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAD-4632-2020>

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2304-9002>

e-mail: olpikh@gmail.com

КОНЦЕПЦІЇ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ У ДИСКУРСАХ ПРОВІДНИХ ПОЛЬСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ УГРУПОВАНЬ (1991–1997)

Проаналізовано позицію польських парламентських партій та погляди їхніх провідних діячів у 1991–1997 рр. щодо формування східної політики Республіки Польща. У контексті досліджуваної проблеми розглянуто політико-історичні передумови становлення та інституційні особливості еволюції партійно-політичної системи в межах демократичних змін у країні. Встановлено, що оскільки парламентські партії через коаліційну більшість формували урядову політику, а також репрезентували найбільші політико-ідеологічні й інтелектуальні кола країни, то висловлене у їхніх програмах і поглядах зовнішньополітичне бачення було вагомим чинником побудови стратегії зовнішньої політики. На основі висловлювань представників політичних кіл у пресі та виступів із трибуни парламенту при обговоренні закордонної діяльності уряду зауважено, що східна політика Польщі постійно перебувала у фокусі політичних еліт. Оскільки в окреслений період формувалися основні стратегії її проведення, то більшості польських партій бракувало концептуальної визначеності щодо головних цілей та завдань східної політики, а відповідно і шляхів їхньої реалізації. Головними об'єктами східної політики, на які спрямовували свою увагу польські депутати, були Російська Федерація і Україна, а також частково Білорусь і Балтійські держави. Водночас встановлено, що основний акцент у відносинах зі східними сусідами робився на формуванні політики безпеки в регіоні, демократизації суспільно-політичного життя, залученні до західних інтеграційних проєктів, функціонуванні польської меншини, вирішенні проблем історичного минулого тощо. Також з'ясовано, що польський політикум, незважаючи на важливість польсько-російських відносин, остерігався прагнення Москви відновити свої впливи в регіоні Центрально-Східної Європи. Натомість польсько-українське зближення більшість польських політиків вважала запорукою зміцнення незалежності та безпеки Польщі.

Ключові слова: Польща, Росія, Україна, Білорусь, східна політика Польщі, українсько-польські відносини, польсько-російські відносини, партійна система, польські політичні партії, парламентські політичні угруповання, політичний дискурс.

Після 1989 р. у зв'язку з розпадом соціалістичної системи в Польщі серйозних змін зазнали соціальні, політичні та правові механізми функціонування держави, широкий розвиток отримали принципи демократизму, поширилися основні права та свободи громадян. У процесах трансформації головними принципами державної політики стали повага до прав людини, політичний і культурний плюралізм, децентралізація влади й демократизація суспільного устрою, а також зміна пріоритетів зовнішньої політики, що мали забезпечити сталий соціально-економічний розвиток і безпеку держави.

Зміни в балансі влади Польщі відбувалися через проведення т. зв. договірних виборів, у яких повноцінно брали участь колишні опозиційні сили, хоча й у межах, узгоджених старими елітами. Це забезпечило поступовий відхід старої номенклатури та її заміщення опозиційними й демократичними політиками, завдяки чому відбувся перехід від старої авторитарної до нової демократичної політичної системи. Обрання 1990 р. президентом Польщі на всенародних виборах (це зміцнювало статус голови держави) лідера «Солідарності» Леха Валенси (Lech Wałęsa) та проведення у жовтні 1991 р. вільних парламентських виборів (повністю позбавлених контролю старих еліт) фактично означало початок нового етапу трансформації політичного режиму в цій державі, оскільки розбудова демократичної політичної системи уже проходила в умовах консенсусу всіх політичних сил. Відповідно до політичних перетворень формувалася також нова зовнішньополітична стратегія.

Мета статті – проаналізувати позицію польських парламентських партій та погляди їхніх провідних діячів у 1991–1997 рр. щодо цілей, завдань і шляхів реалізації східної політики Республіки Польща (РП).

Історіографія проблеми представлена публікаціями польських та українських учених, що стосуються як трансформації політичної системи Польщі, так і головних аспектів польської східної політики у візії провідних парламентських угруповань. Такі дослідники, як І. Задорожний (Задорожний, 2009; Задорожний, 2010), Ірина Яковлева (Яковлева, 2009), Томаш Боярович (Tomasz Bojarowicz) (Bojarowicz, 2013), Мірослав Габовський (Miroslaw Habowski) (Habowski, 2013) проаналізували формування партійно-політичного простору Польщі, функціонування політичних сил та урядову політику у цей період. Внутрішньополітична демократична трансформація Польщі в 90-х роках ХХ ст., зокрема розвиток тогочасної політичної системи, представлена у праці Леоніда Зашкільняка і Миколи Крикуна (Зашкільняк, Крикун, 2002). У публікаціях Валентина Балюка (Walenty Baluk) (Baluk, 2021), Аркадіуша Кравцевича (Arkadiusz Krawcewicz) (Krawcewicz, 2018), Ільї Афанасьєва (Афанасьєв, 2014), Конрада Сьвідера (Konrad Świder) (Świder, 2013), Анни Лев-Махняк (Anna Lew-Machniak) (Lew-Machniak, 2013), Кшиштофа Федоровича (Krzysztof Fedorowicz) (Fedorowicz, 2004), Томаша Бояровича (Bojarowicz, 2004) досліджено програми і погляди польських політичних еліт щодо східної політики РП, а також головні проблеми у відносинах зі східними сусідами.

Джерельну основу дослідження становлять стенограми засідань Сейму РП, з яких почерпнуто цінні відомості щодо бачення польськими парламентськими партіями та їхніми провідними діячами розвитку зовнішньої політики Польщі. Значний інтерес становлять також опубліковані документальні матеріали щорічних

виступів у парламенті міністрів закордонних справ РП, у яких представлено основні засади урядової діяльності в зовнішній політиці.

Потрібно зауважити, що в найважливіших питаннях закордонної політики, особливо в тих, що стосувалися національних інтересів, більшість політичних сил висловлювали схожі погляди. Окремі відступи, що періодично демонстрували партії чи їхні лідери, найчастіше були елементами виборчої тактики з метою отримання голосів певних суспільних груп. Польський історик К. Федорович зазначав також, що існували й інші закономірні обмеження східної політики, такі як загальна слабкість державного управління, роздробленість польської політичної сцени, величезна кількість завдань нової польської дипломатії, а також політичні зміни, які швидко відбувалися вздовж усіх державних кордонів РП (Fedorowicz, 2004, s. 39).

Приєднання до європейських та євроатлантичних структур, що стало стратегічною ціллю закордонної політики Польщі, мало забезпечити вирішення проблем безпеки, модернізації економіки і підвищення життєвого рівня населення. Водночас від початку політичні кола усвідомлювали, що, повертаючись на Захід, Польська держава не може відвернутися від східних сусідів. Тому гостро поставала проблема вироблення чітких засад східної політики, а також визначення, наскільки активно її треба проводити (Onyszkiewicz, 1996, s. 67). Першим кроком у цьому напрямі стало прийняття Сенатом РП ухвали у справі східної політики, де зафіксовано визнання сучасних кордонів Польщі остаточними і непорушними, оголошено про підтримку незалежницьких стремлень радянських республік й особливо розвиток взаємин з Україною, Литвою, Білоруссю (Uchwała Senatu).

Активізація різноманітних політичних сил після тривалого періоду панування партійної диктатури, з одного боку, дала змогу вивести на політичну арену чимало нових облич, проте з іншого – заклала негативні підвалини для формування сталої політичної системи. У демократичних виборах 1991 р. взяли участь 112 виборчих комітетів, сформованих партіями та політичними групами. Як наслідок, представництво в парламенті отримало 29 різних політичних угруповань, причому 11 з них були представлені лише одним депутатом (Яковлева, 2009, с. 316). Найбільшу кількість мандатів здобула центристська Демократична унія (ДУ) (Unia Demokratyczna) (12,31 % або 62 мандати) та ліві, представлені блоком партій Союз демократичних лівих сил (СДЛС) (Sojusz Lewicy Demokratycznej) (11,98 % або 60 мандатів), а також Польська селянська партія (ПСП) (Polskie Stronictwo Ludowe) та блок Виборча католицька акція (ВКА) (Wyborcza Akcja Katolicka), основу якого становило Національно-християнське об'єднання (НХО) (Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe). Водночас новий уряд вдалося сформувати коаліції центристських і правих партій, до якого увійшли: Порозуміння центр (ПЦ) (Porozumienie Centrum), Ліберально-демократичний конгрес (ЛДК) (Kongres Liberalno-Demokratyczny), Національно-християнське об'єднання, Конфедерація незалежної Польщі (КНП) (Konfederacja Polski Niepodległej) і Народне порозуміння (НП) (Porozumienie Ludowe). Ці політичні сили висунули керівником уряду Яна Ольшевського (Jan Olszewski) (5 грудня 1991 р. – 5 червня 1992 р.), який накреслив програму «політики перелому», що ґрунтувалася на прискоренні економічних реформ, відмові від узгоджень Круглого столу у політичній сфері, зокрема проведенні люстрацій, а також більш рішучому повороті у бік Заходу в зовнішньополітичній діяльності (Зашкільняк, Крикун, 2002,

с. 672). З ключових міністрів попереднього уряду Яна Кшиштофа Белецького (Jan Krzysztof Bielecki) посаду зберіг міністр закордонних справ Кшиштоф Скубішевський (Krzysztof Skubiszewski).

Уряд Я. Ольшевського провадив свою діяльність в умовах складної соціально-економічної ситуації в країні та політичних протиріч як по лінії парламент–уряд, так і уряд–президент. Напруга між двома органами виконавчої влади була особливо гострою в процесі реалізації східної політики (зокрема суперечки щодо положень польсько-російської угоди про створення польсько-російських рот у пострадянських гарнізонах у Польщі). Польський дослідник М. Габовський зазначав, що «прем'єр констатував нелояльність міністра закордонних справ, президент відверто нехтував позицією уряду, віцеміністр парафував пакет польсько-російських угод без відома прем'єра, а також офіційно без відома президента та міністра закордонних справ, що послужило безпосередньою причиною подання президента Л. Валенси про відставку прем'єр-міністра» (Nabowski, 2013, s. 110). Кабінет Я. Ольшевського, що не міг опертися на стало діючу парламентську більшість, влітку 1992 р. змушений був піти у відставку, а на зміну йому обрали уряд Ганни Сухоцької (Hanna Suchocka) (11 липня 1992 р. – 25 жовтня 1993 р.), що розширювало правочентристську коаліцію в парламенті за рахунок ДУ, до якої належала прем'єр.

У зовнішній політиці центристські і праві партії прагнули якнайшвидше подолати наслідки радянського домінування, а тому активно впроваджували курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію (Skubiszewski, 2011, s. 42–44). Намір приєднатися до НАТО Г. Сухоцька озвучила у Брюсселі в жовтні 1992 р., на що отримала обережну, але позитивну відповідь керівництва альянсу. Ці наміри викликали невдоволення офіційної Москви, виразом чого став лист Бориса Єльцина (Борис Ельцин) до керівників США, Великобританії, Німеччини та Франції від 30 вересня 1993 р., в якому засуджувалися наміри розширення Північноатлантичного альянсу за рахунок країн Центрально-Східної Європи, що, на думку Кремля, створювало умови загрози стратегічній безпеці Російській Федерації (РФ). Водночас на противагу Росії польське міністерство закордонних справ (МЗС) налагоджувало відносини з пострадянськими державами (Зашкільняк, Крикун, 2002, с. 675). Так, формування добросусідських відносин з Україною очільник МЗС Польщі К. Скубішевський оцінював як: «Надзвичайно обнадійливі і при цьому позбавлені від історичних обтяжень» та «переломний успіх нової польської демократії в міжнародній політиці» (Skubiszewski, 2011, s. 47).

До активного співробітництва з Україною закликали дві найбільші центристські партії ДУ і ЛДК. Партія ЛДК утворена в червні 1990 р. на основі Гданського суспільно-економічного товариства «Конгрес лібералів» із середовища антикомуністичних діячів, таких як Я. К. Белецький, Дональд Туск (Donald Tusk), Януш Левандовський (Janusz Lewandowski) і Яцек Меркл (Jacek Merkl). Ще до остаточного розпаду СРСР ліберальні демократи не приховували своєї симпатії до незалежницьких прагнень народів союзних республік, посилаючись на право всіх націй на самовизначення. Це впливало також із «прометеївських» поглядів, що суверенітет Польщі може бути реалізований лише серед вільних і демократичних країн Центрально-Східної Європи. Для цього ліберали підготували декларацію щодо визнання непорушними наявних кордонів Польщі, що мало запевнити східних

сусідів у відсутності польського ревізйонізму і схилити Київ, Мінськ і Вільнюс до взаємного територіального визнання і налагодження добросусідських відносин (Świder, 2013, s. 203). Водночас ЛДК закликав узгодити підтримку республік, які прагнуть до незалежності, з необхідністю підтримувати добрі відносини з Росією (Wojałowicz, 2004, s. 54).

Після розпаду Радянського Союзу ЛДК у сфері східної політики намагався розробити стратегії, які б дали змогу перевести новостворені держави на східних кордонах Польщі на бік демократичних змін, що було б корисним для польських національних інтересів. Концептуалізацією зовнішньої політики серед лібералів займався керівник польської дипломатії у 1989–1993 рр. К. Скубішевський, який був прихильником рівновіддаленого ставлення офіційної Варшави до всіх сусідніх країн на Сході. Водночас на рівень співпраці впливало ставлення східних сусідів до самої Польщі та взаємини між ними, оскільки, на думку польського дипломата, зокрема від добросусідських українсько-російських відносин залежала стабільність і безпека всього центрально-східного регіону Європи (Świder, 2013, s. 204). У цьому контексті для представників ЛДК завданням Польщі було формування такої геополітичної ситуації, за якої вона могла виконувати функції своєрідного мосту між Заходом і Сходом. Пострадянські країни мали поступово включатися в загальноєвропейську співпрацю на демократичних засадах, і для офіційної Варшави було важливо, щоб активізація зусиль Польської держави в цьому питанні не була сприйнята Росією як спрямована проти неї (Krawcewicz, 2018, s. 91).

ЛДК прагнув розвивати польсько-російські відносини на засадах рівноправ'я, позбавлених імперських наративів з боку РФ, зокрема, неприпустимим було ставити геополітичний вибір країн регіону в залежність від згоди Москви, наприклад, щодо вибору військово-політичного союзу (Świder, 2013, s. 204).

Схоже висловлювалися представники іншої ліберально-демокричної партії ДУ, яка була утворена у 1991 р. на чолі з Тадеушом Мазовецьким (Tadeusz Mazowiecki). Серед її знаних представників були: Яцек Куронь (Jacek Kuron), Владислав Фрасинюк (Władysław Frasyniuk), Александр Галл (Aleksander Hall), Броніслав Геремек (Bronisław Geremek). У зовнішній політиці ДУ, як і ЛДК, пропагувала євроатлантичний вибір і тому прагнула підпорядкувати польську східну політику стратегічній меті Польщі, якою мала бути інтеграція до західноєвропейських структур. Економічний розвиток та регіональна безпека Польщі мали бути забезпечені через підтримку демократичних та ринкових перетворень у пострадянських країнах. Особливе значення в регіональній політиці демократи надавали Україні, яка через її демографічний, економічний та військовий потенціал, на їхню думку, не могла залишатися на узбіччі інтеграційних процесів у Європі. Водночас розвиток відносин з Росією мав стати одним із важливих чинників зовнішньополітичної діяльності для Польщі на Сході, але не за рахунок двосторонніх взаємин з Україною, Білоруссю чи Балтійськими державами. У ДУ вважали, що, незважаючи на форму державно-політичного управління в РФ, у майбутньому вона неодмінно буде вагомим чинником формування геополітичного простору Центрально-Східної Європи. Тому задля польських економічних інтересів, безпеки країни та забезпечення інтересів польської меншості варто було уникати різких політичних рухів щодо РФ, які могли б загострити конфлікт між державами (Krawcewicz, 2018,

s. 93). Росія, як вагома у військово-політичному відношенні держава та головний торговельно-економічний партнер Польщі серед східних сусідів, також не мала бути повністю виключена з процесу демократизації регіону. Серед завдань польської закордонної політики на одне з чільних місць виходило сприяння демократизації внутрішньої російської політики через залучення РФ до тісної співпраці з західними інституціями, що, як вважалося, мало б позбавити її традицій експансіонізму й імперіалізму. Адам Міхнік (Adam Michnik) навіть сформулював концепцію осі Берлін–Варшава–Москва, яка б усунула драматичний геополітичний вибір країн Центрально-Східної Європи між Росією та Німеччиною (Świder, 2013, s. 203).

У 1992 р. Г. Сухоцька в одному з інтерв'ю стверджувала, що у відносинах зі східними сусідами чимало історичних проблем, проте варто концентруватися на сучасних інтересах держав, зокрема Польща, Білорусь, Україна і Литва могли б спільно допомагати одна одній в економічній площині. Польська допомога цим державам значною мірою узалежнювалася від поваги і забезпечення прав польської меншості. Водночас щодо РФ, то польський прем'єр зауважила, що та знаходиться на стадії пошуку своєї політичної ідентичності. Вона висловила сподівання на те, що російська сторона поважатиме незалежність Польської держави, а одним з чинників, який давав надію на розвиток добросусідських взаємин, опертих на історичну правду, було визнання президентом РФ Б. Єльциним катинської трагедії (Krawsewicz, 2018, s. 94).

У подальшому ДУ в польсько-російських відносинах головними пріоритетами бачила питання безпеки, економічні та культурні зв'язки, а для цього необхідним було налагодження добросусідської співпраці. Виклики двостороннім взаєминам вбачалися також через проблему функціонування Калінінградської області РФ і пов'язані з цим питання транзиту товарів та переміщення громадян.

Для партії ДУ незалежність України, Білорусі, а також Балтійських держав була фундаментом концепції східної політики Польщі. Водночас Б. Геремек та А. Міхнік у 1993 р. обережно ставилися до поширеної в Польщі ідеї створення союзу між країнами Балтійського і Чорного морів (т. зв. Міжмор'я), у якому об'єднувальну й визначальну роль відігравала б Польща. На їхню думку, це могло б викликати антипольські настрої в сусідів на Сході, а головне, могло перешкодити досягненню стратегічної мети вступу до НАТО. Натомість формування партнерських відносин, навпаки, могло сприяти євроатлантичній інтеграції Польської держави (Krawsewicz, 2018, s. 94). Прикладом могли бути відносини з Україною, де, незважаючи на глибокі історичні протиріччя, поступово вдавалося вибудовувати дружні взаємини, що слугували б взірцем для інших східноєвропейських держав. Зокрема, польсько-російські відносини, окрім історичних питань, погіршувала наявність на польській території значного контингенту радянських військ. За висловом Б. Геремека, це була «...армія неіснуючої країни, яка, однак, знаходилася на польській землі. І її наявність не відповідала ні інтересам Польщі, ні Росії» (Geremek-1, s. 160).

У правоцентристській християнсько-демократичній ніші польської політичної системи на початку 90-х років ХХ ст. виділялися НХО та ПЦ. Перша була заснована у 1989 р. діячами «Руху» («Ruchu»), «Голосу» («Głosu»), Клубів католицької інтелігенції (Klubów Intelegencji Katolickiej), Академічного товариства «Soli Deo»

(Akademickie Stowarzyszenie «Soli Deo») з Варшави та Товариства академічної католицької молоді «Унія молодих» (Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej) з Любліна (Bojarowicz, 2013, s. 103). Її провідними діячами були: Ришард Чарнецький (Ryszard Czarniecki), Мар'ян Пілка (Marian Piłka), Марек Юрек (Marek Jurek) і Станіслав Зайонц (Stanisław Zajac). Натомість об'єднання різних політичних сил в політичну партію ПЦ на чолі з Ярославом Качинським (Jarosław Kaczyński), Адамом Глапінським (Adam Glapiński), Яном Ольшевським оформилося в березні 1991 р.

Одним з найактуальніших питань для польського політикуму була проблема перебування на території РП контингенту колишніх радянських військ. Його негайного виведення з Польщі вимагали, зокрема, ПЦ і НХО (Bojarowicz, 2004, s. 54). Так, М. Юрек із партії НХО, виступаючи на засіданні сейму, вказував, що перебування колишніх радянських військ на території Польщі значно обмежувало свободу дій польської влади на міжнародній арені. Водночас наявність цього контингенту змушувала РП проводити обережну політику щодо РФ (Jurek, s. 168). Це впливало також із того, що Польська держава мала враховувати геополітичну ситуацію в регіоні, де Росія бачилася одним з головних елементів регіональної політики в майбутньому. Відповідно, на думку ще одного чільного представника НХО М. Пілки, польська політика на Сході мала відкинути антиросійську риторику, а польсько-білоруські та польсько-українські контакти не могли базуватися на антиросійській повістці. Загалом політик констатував відсутність креативності уряду в східній політиці РП (Krawcewicz, 2018, s. 129). Акцент на побудові політичних та економічних відносин з Росією, на думку діячів НХО, також був продиктований загрозою домінування Німеччини над країнами Центрально-Східної Європи, яку могли ефективно нейтралізувати добрі відносини Варшави з Москвою. Зближення з Росією також мало нейтралізувати пронимецькі тенденції в політиці України та інших східних сусідів Польщі (Świder, 2013, s. 206).

Політичні діячі від НХО, виступаючи за зв'язки з РФ, все ж побоювалися спроб Москви відновити колишню радянську сферу впливу (Krawcewicz, 2018, s. 130). Зокрема, християнські демократи вбачали в Україні нестабільну в соціально-економічному та політичному відношенні державу, залежну від політики та тиску Москви. До того ж вони зауважували, що на початкових етапах після здобуття незалежності серед провідних українських зовнішньополітичних стратегій пропольська орієнтація була слабко виражена через побоювання Києва щодо можливої польської гегемонії. З часом стримана позиція НХО щодо України, а також інших пострадянських держав почала змінюватися, і політики цієї партії стали сприймати їхню незалежність як позитивну цінність і чинник рівноваги в Центрально-Східній Європі (Świder, 2013, s. 205).

В оцінці лідера ПЦ Я. Качинського проблеми польської східної політики перебували у площині відсутності спільної стратегії, якої б дотримувався як уряд, так і президент, що іноді спрямовували свої дії у різних напрямках (Kaczyński, s. 169). У власних концепціях представники ПЦ вважали можливим реалізовувати модифіковані ідеї східної політики Юзефа Пілсудського (Józef Piłsudski), зафіксовані в поглядах Гедройця/Мерошевського, які в деяких аспектах могли бути підтримані українцями. Закликали до налагодження гармонійної співпраці між народами (Baluk, 2021, s. 105–106). Проте в ПЦ із великою обережністю висловлювалися щодо

концепції польсько-українського союзу, пропагованої деякими політиками, вважаючи, що в основі розбудови української ідентичності є використання анти-польських історичних наративів і негативних стереотипів (Świder, 2013, s. 205).

У парламенті першої каденції праві політичні угруповання найбільш потужно були представлені т. зв. незалежницькою течією, яку просувала КНП. Вона постала у 1979 р. як опозиційне антикомуністичне угруповання на чолі з Лешеком Мочульським (Leszek Moczulski). Ця група, переконана в неминучості розпаду СРСР, висловлювалася на користь повної підтримки звільнення радянських республік. Як концепцію східної політики діячі КНП пропагували ідею «Міжмор'я», тобто союзу держав між Балтійським і Чорним морями, які мали стати геополітичною та економічною протизагою Росії та Заходу (Афанасьєв, 2014, с. 55–56). КНП як політична партія була зареєстрована у 1990 р., а на виборах 1991 р. отримала 49 мандатів депутатів до сейму (7,5 %) і чотири до сенату та входила в урядову коаліцію.

Утворення незалежних України, Білорусі й Литви було повністю підтримано КНП, яка вважала це важливим чинником зміцнення незалежності та безпеки Польщі. На думку партійців КНП, кінцевою метою польської східної політики мала бути інтеграція Польщі та пострадянських країн із західноєвропейськими структурами (насамперед із НАТО), але це була довгострокова перспектива. Тому першочерговим пріоритетом для Варшави мала стати насамперед інтеграція Центральної та Східної Європи на основі «Міжмор'я». Головними центрами цієї структури були б Польща й Україна – найбільші та найсильніші країни регіону (Świder, 2013, s. 207). Л. Мочульський зазначав, що Україна мала стати найважливішим партнером Польщі в закордонній політиці. На його переконання: «Вона не є такою заможною, як США, такою великою, як Росія, не має стільки населення, як Китай, не має таких підприємливих бізнесменів, як Німеччина, але це є країна, з якою ми поєднали географію й історію – і разом ми в стані цю частину Європи належним чином спроектувати та збудувати» (Moczulski-2, s. 135). До того ж Росія, з якою теж варто було побудувати добросусідські відносини, до європейських країн не належала (Moczulski-2, s. 135). З цього факту, а також з того, що РФ через свій військовий, економічний і демографічний потенціал могла стати силою, що домінувала в регіоні, впливало й те, що вона не могла бути залучена до проекту «Міжмор'я». Щобільше, Л. Мочульський прогнозував, що Росія може повернутися до імперіалістичної політики та територіальної експансії, пробуючи в декілька етапів підпорядкувати країни ЦСЄ, якщо інтеграційні процеси на теренах Міжмор'я не стануть реальністю (Krawcewicz, 2018, s. 161). На можливість втручання у внутрішні справи колишніх радянських республік з боку РФ та встановлення там свого впливу вказував соратник Л. Мочульського по партії КНП Кшиштоф Круль (Krzysztof Król) (Król, s. 164).

Опозиційними до уряду в парламенті Польщі першої каденції були ліві та ліво-центристські партії і блоки СДЛС та ПСП. Основу політичного об'єднання лівих СДЛС становила партія Соціал-демократія Республіки Польща (СДРП) (Sojaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej), утворена в січні 1990 р. на базі розпущеної Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza), лідерами якої стали Александр Квасневський (Aleksander Kwaśniewski), Юзеф Олекси (Józef Oleksy), Лешек Міллер (Leszyk Miller), Владзімеж Цімошевич (Włodzimierz Cimoszewicz). До розпаду СРСР соціал-демократи з обережністю ставилися до

політики «двох шляхів» К. Скубішевського, націленої на одночасні зв'язки з центром та республіканською владою на місцях. На їхню думку, підтримка польським урядом місцевих самостійницьких рухів у СРСР могла б перетворити цю країну на ворога Польщі, що, враховуючи диспропорцію сил, було б для РП катастрофою. В СДРП вказували, що навіть Захід, побоюючись дестабілізації, також очікував від Варшави розумної та раціональної політики щодо Москви (Świder, 2013, s. 200).

Ставлення лідерів СДРП до політичних процесів, що відбувалися в Радянському Союзі, помітно еволюціонує після здобуття незалежності радянськими республіками. Соціал-демократи відкинули побоювання дестабілізації регіону через відцентрові тенденції на пострадянських теренах і, навпаки, виступили за активну участь Польщі у конструюванні геополітичного простору в регіоні ЦСЄ (Krawcewicz, 2018, s. 69). Так, Лонгін Пастусяк (Longin Pastusiak) критикував неефективну східну політику уряду через провали у двосторонніх відносинах. Зокрема, виставлення певних умов польською владою керівництву РФ, від яких залежали зустрічі на найвищому рівні. Вказував, що окремі невирішені проблеми двосторонніх відносин не могли впливати на обговорення поточних питань президентами чи прем'єрами (Pastusiak-1, s. 162). У 1993 р. Ю. Олекси зазначав, що від якості польської східної політики залежатиме якість відносин із Заходом, які вважалися пріоритетними для зовнішньої політики Польщі, а тому польським політикам потрібно напрацьовувати консенсус щодо східної політики. Для РП правильним рішенням було б підтримувати добросусідські відносини з усіма державами на Сході, особливо зважаючи на потребу завоювання ринків збуту та налагодження економічної співпраці (Oleksy, s. 114). Виходячи з цього, Ю. Олекси відкидав ідеї, обґрунтовані в концепції «Міжмор'я», оскільки це могло сформувати геополітичне протистояння Польщі та України, з одного боку, і Росії – з іншого (Krawcewicz, 2018, s. 69).

Вагомі позиції в польському парламенті займала лівоцентристська ПСП на чолі з Вальдемаром Павляком (Waldemar Pawlak), яка в результаті виборів 1991 р. отримала 8,67 % (48 мандатів). Діячі селянської партії вважали, що для успішної інтеграції Польщі з Заходом важливе значення мало формування добросусідських відносин зі східними сусідами. Проте ставлення ПСП до Білорусі, а особливо до України та Литви, було скептичним через антипольські гасла, які пропагували місцеві націоналістичні групи. Тому селянська партія вважала Росію головним партнером Польщі на Сході (Świder, 2013, s. 202).

Несподіваними для багатьох стали результати позачергових парламентських виборів у вересні 1993 р., проведених після розпуску сейму президентом Л. Валенсою. На відміну від виборів 1991 р., які призвели до значної фрагментації політичних сил у законодавчому органі, парламентські вибори 1993 р. відбувалися на основі нового виборчого закону, який обмежував проходження до сейму й сенату партій та коаліцій, що не набрали, відповідно, 5 % і 8 % голосів. Для розподілу мандатів застосовувався метод Д'Онта (спосіб розподілення мандатів при пропорційному представництві), вигідний передусім великим партіям. Прийняття нового закону про вибори суттєво змінило парламентський рівень партійної системи РП, оскільки нова виборча система відсіювала маловпливові партії, сприяла укрупненню парламентських фракцій і чіткішій партійній структурі парламенту. За результатами виборів 1993 р., представництво в Сеймі отримали 6 суб'єктів

виборчого процесу, зокрема СДЛС отримав 20,4 % голосів виборців (171 мандат), ПСП здобула 15,4 % (132), ДУ – 10,6 % (74), Унія праці (УП) (Unia Pracy) – 7,3 % (41), КНП – 5,8 % (22) та Безпартійний блок підтримки реформ (ББПР) (Bespartyjny Blok Wspierania Reform) – 5,4 % (16). Водночас понад третина голосів виборців не була використана, адже їх отримали партії, які не подолали виборчого порогу. Та це стимулювало структуризацію політичного життя в Польщі й дало поштовх до об'єднання політичних сил лівого і правого спрямування як у стінах парламенту, так і поза ним (Задорожний, 2009, с. 94). Зокрема, центристські ліберально-демократичні партії ДУ і ЛДК, які в попередньому скликанні парламенту входили в урядові коаліції, на дочасних виборах розтратили довіру виборців (ЛДК взагалі не потрапила до сейму), а тому змушені були шукати шляхи збереження політичної підтримки, об'єднавшись у 1994 р. в Унію Свободи (УС) (Unia Wolnoszci).

Дострокові вибори продемонстрували електоральну переорієнтацію населення, оскільки сформувати коаліцію більшості, яка проіснувала до наступних виборів, змогли ліві посткомуністичні сили СДЛС та ПСП. Повернення посткомуністичних лівоцентристів було пов'язане з розчаруваннями значної частини польського населення економічною і соціальною політикою попередніх років і бажанням покращення соціальних стандартів, про що у своїх програмах обіцяли лівоцентристи. Новим елементом у передвиборчих програмах СДЛС став заклик до вступу Польщі у НАТО (Зашкільняк, Крикун, 2002, с. 677).

Спираючись на абсолютну більшість у сеймі і сенаті, коаліція СДЛС-ПСП висунула прем'єром лідера селянської партії В. Павляка, а маршалком сейму став Ю. Олекси. Проте до уряду, крім представників коаліційних сил, потрапили і висунуті президентом Л. Валенсою очільники МЗС, міністерства національної оборони (МНО) і міністерства внутрішніх справ (МВС). Це позначилося на керівництві зовнішньою політикою держави, оскільки органи виконавчої влади, відповідальні за її реалізацію, опинилися у сферах впливу різних політичних кіл. Між «президентським» МЗС і міністерством зовнішньоекономічної співпраці (підконтрольним ПСП) швидко виникли розбіжності в оцінках розвитку ситуації на пострадянському просторі. Були також сигнали про різноманітні стратегії реалізації польських національних інтересів та сфери співпраці зі східними партнерами (Fedorowicz, 2004, s. 45). Крім цього, суперечка щодо методів і цілей зовнішньої політики РП вносила перманентну напругу, яка також виливалася в конфлікт президента (орієнтованого на праві сили) з Радою міністрів і лівоцентристською коаліцією СДЛС-ПСП (Задорожний, 2010, с. 177). Масштаби внутрішньополітичного протистояння, що поглиблювалося неточними положеннями Малої конституції, одна зі статей якої зазначала, що «Президент здійснює загальне керівництво у сфері зовнішніх відносин», а інша – що «Рада міністрів здійснює внутрішню та зовнішню політику Республіки Польща», вносили елементи двовладдя, а тому і президент, і прем'єр-міністр вважали себе уповноваженими виконувати дипломатичні дії без консультацій один з одним (Fedorowicz, 2004, s. 46).

Основні елементи нової східної політики Польщі було представлено «президентським» міністром закордонних справ Анджеєм Олеховським (Andrzej Olechowski) у травні 1994 р. на засіданні Сейму РП. Основою пропозицій міністра А. Олеховського було бажання відкрити новий розділ у контактах зі східними

сусідами, які, на його думку, були менш напрацьованими, порівняно з іншими державами. Представлена програма передбачала всебічний розвиток добрих відносин з країнами, які мають важливе значення для Польщі, з погляду її політичних та економічних інтересів (причому щодо Білорусі, країн Балтії, Казахстану і Молдови наголос робився головно на економічних зв'язках). У відносинах із Росією визнавалися серйозні розбіжності у поглядах на формування європейської системи безпеки, проте передбачалося розгорнути діяльність, спрямовану на потепління клімату у відносинах, зокрема через інтенсифікацію урядових та парламентських контактів (як приклади, візити шефа МЗС РФ Андрія Козирева (Андрей Козырев) до Кракова та прем'єра РП В. Павляка і маршалка Сейму РП Ю. Олекси до Москви). Щодо України, то міністр підкреслив бажання польської сторони наповнити змістом формулу «тісного» партнерства в політичній, економічній і соціально-культурній сфері, а також допомогти українському уряду в демократизації та економічній трансформації держави (зокрема, роз'яснюючи на Заході потреби України). Зазначалося, що РП поважає інтенсифікацію співпраці та інтеграційні процеси на пострадянському просторі на демократичних засадах, однак не сприймає голосів про «особливі інтереси» та «особливу роль» Росії в Україні, «незалежність якої має стратегічний вимір для Польщі» (Olechowski, 2011. s. 79–80).

Східний вектор курсу МЗС підтримали окремі представники урядової коаліції. Так, член парламентського клубу СДЛС Єжи Вендерліх (Jerzy Wenderlich) висловив підтримку концепції міністра А. Олеховського щодо активізації польської дипломатії в східному напрямі та вибудовування закордонної політики у дусі рівноваги між Сходом і Заходом. Однак, на його думку, вона потребувала більшого змістовного наповнення, а не церемоніальних заяв (Wenderlich, s. 66). У схожому тоні висловлювався і лідер СДЛС А. Квасневський, який зазначав, що польським дипломатам варто довести східним партнерам про готовність до активізації діалогу і насамперед пояснити, що рух Польщі у західні військово-політичні структури не становить для них загрози (Kwaśniewski, s. 88). Водночас, як зауважив історик К. Федорович, згодом стало помітно, що більшість ініціатив МЗС не збігалися з пропозиціями деяких політиків СДЛС та, особливо, ПСП. Також неузгоджені з МЗС самостійні ініціативи політиків і міністрів коаліції СДЛС-ПСП свідчили про відсутність єдиного цілісного бачення східної політики. Щобільше, це засвідчувало, що частина коаліції не ототожнювалася з лінією дій польської дипломатії, окресленою головним дипломатичним відомством країни (Fedorowicz, 2004, s. 46).

Юзеф Олекси з СДЛС оцінював попередню політику щодо Росії як помилкову. Він зазначав, що польсько-російські відносини були обтяжені історичними проблемами, страхами й упередженнями. Це вплинуло насамперед на польсько-російські економічні відносини. Здійснення прориву в цій галузі політик вважав найважливішою метою східної політики. Важливим було розвивати наукові та культурні зв'язки. Також, на його думку, не варто бачити в РФ одвічну небезпеку і те, що вона може розвиватися, лише провадячи імперську політику, хоча й відзначав слабкість російських демократичних еліт. Прагматичні відносини мали враховувати, що Росія становить один з головних елементів архітектури безпеки в Європі і політика ізоляції російської влади неможлива. Викликом політиці офіційної Варшави щодо Москви було формування рівноправних відносин із РФ при одночасному русі в

ЄС і НАТО (Krawcewicz, 2018, s. 72). Інший політик СДЛС, Тадеуш Івінський (Tadeusz Iwiński), висловився в такому ж ключі, критикуючи колишнього міністра закордонних справ К. Скубішевського і вказуючи на недостатню співпрацю зі східними сусідами, особливо з РФ. Він припустив, що без покращення відносин із Росією РП не поверне навіть найменшої частини втрачених ринків. На його думку, зовнішня політика повинна бути передусім засобом реалізації польських економічних інтересів (Fedorowicz, 2004, s. 42). Соціал-демократ Л. Пастусяк заради збереження стабільності в регіоні пропонував розглянути можливість створення т. зв. Варшавського трикутника (структури на зразок Веймарського трикутника), що міг би об'єднати Німеччину, Польщу і Росію (Pastusiak-3, s. 33).

Представники панівної коаліції з ПСП бачили розвиток економічних контактів зі Сходом як шанс для розвитку польської економіки. Це мав бути передусім спосіб зміцнення тих галузей, які не впоралися з процесом трансформації та не могли на той момент конкурувати на Заході. Лунали голоси з вимогою відновити коопераційні зв'язки з пострадянськими, переважно російськими партнерами (Samborski-2, s. 56). Існувало переконання щодо величезних невикористаних можливостей, прихованих у польсько-російських відносинах, якими попередні уряди нехтували через доктриналізм та емоційну незрілість. У зв'язку з переконанням, що економічна співпраця з РФ була узалежнена від характеру політичних відносин, деякі депутати ПСП стверджували, що в ім'я досягнення національних економічних цілей варто зменшити підтримку нових пострадянських держав (наприклад, України), примирившись з існуванням російської сфери впливу на схід від Бугу, та підтримувати добрі відносини з «будь-якою Росією» (Fedorowicz, 2004, s. 45; Baluk, 2021, s. 104).

В оцінці представників партії ПСП в середині 90-х років ХХ ст. польська східна політика спиралася на антиросійські гасла, основою яких було переконання про прагнення РФ посилити домінування в регіоні ЦСЄ, що впливало на політичні й економічні двосторонні зв'язки. Тому ключовим елементом цієї політики було поєднати національні інтереси з позитивним ставленням до Росії, а відносини з рештою пострадянських держав не могли мати антиросійську спрямованість. ПСП пропонувала у відносинах зі східними сусідами зосередитися на актуальних проблемах при одночасному обмеженні обговорення питань історичного минулого. У партії стверджували, що для роз'яснення зовнішньополітичного курсу Польщі та пропагування її культури на Сході важливою мала б стати діяльність політичних сил, зокрема на парламентському рівні, активізація роботи в науковій і культурній сфері, обмін студентами тощо (Krawcewicz, 2018, s. 116–117).

Не додавали чіткості та стабільності зовнішньополітичному курсу РП на Сході і внутрішньополітичні кризи. На початку 1995 р. відбулася відставка уряду В. Павляка, на зміну якому коаліція СЛДС–ПСП обрала прем'єром Ю. Олексі (1 березня 1995 р. – 24 січня 1996 р.). Позбувся свого портфеля й «президентський» шеф МЗС А. Олеховський (перебуваючи на посаді, не вказав своєї участі у діяльності Наглядової ради Торговельного Банку), який після відставки звинуватив коаліцію в намаганні запобігти вступу Польщі до НАТО і заграванні з Росією (Зашкільняк, Крикун, 2002, с. 679). На початку 1996 р. вже уряд Ю. Олексі подав у відставку через звинувачення його керівника у співпраці з радянськими

спецслужбами (пізнішим слідством ці факти не підтвердилися). У новому уряді СДЛС здобув контроль над зовнішньою політикою, адже, крім посади прем'єр-міністра В. Цімошевича, представник цієї політичної сили Даріуш Росаті (Dariusz Rosati) очолив МЗС. До того ж на президентських виборах наприкінці 1995 р. лідер СДЛС А. Квасневський був обраний президентом РП, перемігши у другому турі Л. Валенсу з результатом 51,7 % проти 48,28 %. Варто зауважити, що, хоча А. Квасневський представляв лівий політичний спектр (сам він був вихідцем з ПОРП), пріоритетними напрямками розвитку країни на найближчі десятиріччя у сфері зовнішньої політики оголошувалися вступ країни в НАТО та ЄС. Крім цього, серед його завдань на посту президента був розвиток дружніх відносин із сусідніми країнами, особливо налагодження відносин з Росією (Звягіна, 2012, с. 353). У РФ спочатку теж вважали, що перемога А. Квасневського на президентських виборах посилить російські позиції в Польщі та пригальмує євроатлантичну інтеграцію країни. Однак їхні сподівання були марними, з огляду на те, що новий польський президент не був готовий обміняти перспективи членства в НАТО та ЄС на покращення польсько-російських відносин (Fedorowicz, 2004, s. 49).

Новий міністр МЗС Д. Росаті у своєму виступі перед парламентом 9 травня 1996 р. головний акцент зробив на європейській політиці та зв'язках із НАТО, а також діях Польщі щодо просування в цих напрямках. Щодо східного вектора, то, на думку Д. Росаті: «Так звана східна політика підпорядкована стратегічним цілям польської зовнішньої політики і повинна сприяти її реалізації» (Rosati, 2011, s. 125). Очільник польської дипломатії констатував, що політичні сили та керівництво РФ сконцентровані на спротиві вступу Польщі до НАТО, однак розширення блоку відбуватиметься незалежно від позиції Росії, якій доведеться прийняти нову реальність політики безпеки в регіоні. Водночас РП сильно зацікавлена у налагодженні співпраці поміж НАТО і РФ, а також НАТО і Україною. Економічна співпраця залишається пріоритетним завданням польсько-російських відносин. З іншого боку, згідно з заявами міністра, польсько-українські відносини дедалі більше наближаються до формули «тісного» партнерства. Польща відчуває свою відповідальність щодо ситуації за східним кордоном, а тому готова до підтримки України і Білорусі в побудові демократичних незалежних держав і ринкової економіки, їхніх зв'язків зі західними інституціями. З огляду на це, у Варшаві схвально відзначили ознаки обрання Україною проєвропейського курсу, а стосовно Білорусі вказано, що варто продовжувати налагоджувати політичні зв'язки, дотримуючись політики підтримки демократизації цієї держави (Rosati, 2011, s. 125–126). Треба зазначити, що певна пасивність уряду на українському напрямку була компенсована активною позицією президента РП. Знайшовши порозуміння з українським колегою Л. Кучмою, а головне, отримавши його підтримку зовнішньополітичного курсу Польщі, А. Квасневський активізував двосторонні польсько-українські відносини. Як наслідок, у 1996–1997 рр. у плановому режимі запрацював Консультативний комітет президентів (ККП) Польщі та України, відбулося кілька зустрічей на найвищому рівні та було підписано низку важливих документів в політичній, військовій та гуманітарній сфері. Це допомогло зміцнити польсько-українські взаємини, вивести їх на рівень стратегічного партнерства. На думку польського дослідника М. Габовського, парадокс ситуації полягав у тому, що виходець із посткомуністичної

формації А. Квасневський став головним реалізатором прометеївських концепцій паризької «Культури» (Nabowski, 2013, s. 114).

У середині 90-х років ХХ ст. геополітичне протистояння РП і РФ щодо формування системи безпеки на європейському континенті досягло свого апогею. Підсилювалося воно хвилями взаємних звинувачень і скандалів на політичному й історичному ґрунті, публікаціями в пресі та заявами різних політиків. Використовуючи різноманітні інциденти, які відбулися упродовж 1994–1996 рр. і стали підставою для кризи у двосторонніх дипломатичних відносинах, російські ЗМІ нагнітали політичну атмосферу, щоб переконати країни НАТО, що, прийнявши Польщу, вони введуть у свої структури державу, яка постійно конфліктує з Росією (Fedorowicz, 2004, s. 49). Російські політики також дедалі частіше говорили про Польщу в зухвалому тоні. Так, виступаючи у 1996 р. в парламенті, член СДЛС Л. Пастусяк вказував, що чинником, який негативно впливав на польсько-російські відносини, були, зокрема, заяви Володимира Жириновського (Владимир Жириновский) про неминучість нових поділів Польщі. І хоча політик висловлював переконання, що такі вияви не були притаманні більшості російського суспільства, однак їхнє поширення вважав загрозливим (Pastusiak-2, s. 175). Член Польської соціалістичної партії (Polska Partia Socjalistyczna), яка в сеймі другої каденції входила у блок СДЛС, Анджей Ліпський (Andrzej Lipski) у контексті агресивних заяв російських політиків пропонував звернутися з нотою протесту до Державної Думи РФ (Lipski, s. 179).

Водночас у Москві зростало переконання, що власне Польща повинна вжити заходів для покращення двосторонніх відносин, оскільки вона несе односторонню відповідальність за їхній не найкращий стан. Польська ж сторона не знайшла виходу з глухого кута й обмежилася повторними запрошеннями до переговорів і деклараціями доброї волі. У двосторонніх відносинах настала серйозна криза. Як зазначав К. Федорович, саме «суперечка про розширення НАТО певний час була “головною рушійною силою” польсько-російських відносин, а коли ця проблема стала менш актуальною, знизився й рівень діалогу та відчувався брак ідей на майбутнє» (Fedorowicz, 2004, s. 49). Елементом, який позитивно вплинув на взаємовідносини, стала прогресивна зміна поглядів польських політичних еліт на Росію. Польська влада дедалі більш реалістично розглядала можливість організації відносин з Росією, насамперед в економічній сфері (Fedorowicz, 2004, s. 49). Наприклад, Єжи Шиманський (Jerzy Szymański) з СДЛС у 1997 р. пропонував приділити більшу увагу транскордонній співпраці зі східними сусідами, зокрема угодам про спрощений перетин кордонів, побудові нових пропускних пунктів, розвитку євро регіонів (Неман, Буг тощо), які б мали практичне значення у контексті вступу до ЄС (Szymański, s. 283).

Схожі погляди до колег по коаліції висловлювали також представники ПСП. Тадеуш Самборський (Tadeusz Samborski) підтримував підписання угод про безвізовий рух зі східними сусідами, зокрема з РФ, які б допомогли польській меншості в цих країнах у контактах з материнською територією, а також розширили б можливості транскордонного економічного співробітництва (Samborski-1, s. 252). Його колега по селянській партії Януш Доброш (Janusz Dobrosz) стверджував, що основою розбудови політико-економічних відносин РП із РФ у майбутньому мало б стати примирення і вибачення кривд з минулого, проте, на його думку, польський уряд і парламентарі не можуть не помічати поширення серед росіян антипольських

настроїв і тверджень, зокрема й щодо трагічних подій в Катині (Dobrosz, s. 175–176). Загалом і в СДЛС, і в ПСП пропонували розвивати відносини з РФ, незважаючи на її спротив вступу Польщі до НАТО (Ikonowicz, s. 262; Samborski-1, s. 252).

До лівого крила польського парламенту другого скликання належала також партія соціал-демократичного спрямування Унія праці (УП) (Unia Pracy), яка не входила до коаліції, однак підтримувала законопроекти влади, що збігалися з її політичною платформою, займаючи нішу конструктивної опозиції. Оскільки УП утворилася з лона руху «Солідарності», програма її політики на східному напрямку була більш стриманою щодо РФ, ніж у решти представників лівого табору. Згідно з політичною доктриною партії, польська східна політика мала бути позбавлена історичного забарвлення та місіонізму. З усіма державами цього регіону Польща мала б підтримувати однакові добросусідські відносини. УП виступала за близьке співробітництво з РФ, Україною і Білоруссю, проте лише за умови, що непорозуміння і конфлікти між пострадянськими державами не відображатимуться на відносинах у РП. Зазначалося, що, виходячи з історичних традицій, існувала небезпека повернення російських політичних еліт до імперіалістичних тенденцій та спроб домінації над простором Співдружності Незалежних Держав (СНД) (Krawsewicz, 2018, s. 77). Так, представник УП Пьотр Марциняк (Piotr Marciniak) стверджував, що РФ проходить той самий процес державності, що й решта пострадянських держав, яким був притаманний зріст націоналістичних настроїв, брак демократичних інституцій і цінностей, падіння рівня економіки. Він вважав, що Росія потребує підтримки її внутрішньополітичних демократичних процесів, адже в ній є і ті політичні сили, які закликали до повернення імперіалістичної політики, і ті, що пропагували демократичні ідеї. Політик також вказував, що ідея стратегічного партнерства у польсько-українських відносинах у практичній площині зветься до загальних заяв на різних рівнях (Marciniak-2, s. 91). В подальшому П. Марциняк також наголошував на недостатньому розвитку відносин між Польщею та Україною, незважаючи на те, що українська влада єдина з держав СНД підтримує вступ РП до НАТО і ЄС (Marciniak-1, s. 99). У 1995 р. Александр Малаховський (Aleksander Małachowski) з УП критикував необдуману діяльність і заяви президента Л. Валенси, що, на його думку, полегшували російським націоналістичним колам поширення в РФ антипольської риторики та стереотипів про польську загрозу, а це могло позначитися на відносинах РП зі Заходом (Krawsewicz, 2018, s. 77). Лідер УП Ришард Бугай (Ryszard Bugaj) вказував на прагнення російської влади використати будь-які приводи для антипольської риторики на міжнародній арені, і це свідчило про небажання керівництва РФ налагоджувати добросусідські відносини з РП (Bugaj, s. 121). Візити президента А. Квасневського до Білорусі та Москви у 1996 р. в УП розкритикували за їхню несвоечасність. У першому випадку йшлося про зустріч з Александром Лукашенко (Александр Лукашенко) в момент, коли в Білорусі відбувалися внутрішньополітичні протистояння щодо напрямків інтеграції з РФ і демократичного курсу держави, а це могло бути потрактовано, як підтримка політики білоруського президента. Московський візит відбувався у розпал президентської кампанії в Росії і, на думку представників УП, не міг мати вирішального впливу на польсько-російські відносини. Загалом в УП відкидали твердження, що представники СДРП, як вихідці з комуністичного середовища,

могли краще за вихідців з табору «Солідарності» домовитися з РФ, адже причина в напружених відносинах Польщі та Росії була у площині різного погляду на геополітичну ситуацію (Krawcewicz, 2018, s. 78–79).

Як уже було зазначено, після виборів 1993 р. ДУ залишилася головною опозиційною партією, однак її вплив у парламенті через невелику кількість отриманих мандатів порівняно зі здобутими голосами партій коаліції, був незначним. Водночас інша ліберальна партія ЛДК взагалі не пододала 5 % бар'єру, тож, аби посилити свій вплив у суспільстві, обидві політичні сили вирішили об'єднатися і 23 квітня 1994 р. створили УС. Лідерами нового демократичного об'єднання стали Т. Мазовецький (керівник), Лешек Бальцерович (Leszek Balcerowicz), Б. Геремек, Д. Туск, Мірослав Чех (Mirosław Czech).

Одним із найважливіших питань у зовнішній політиці Польщі для правочентристів був вступ у НАТО та ЄС. Представники правого флангу були переконані, що Росія не перешкоджатиме прагненням Польщі приєднатися до Північноатлантичного альянсу, оскільки блокування цього процесу, з одного боку, закріплювало геополітичні розбіжності в Європі, а з іншого – віддаляло Москву від тіснішої співпраці з європейськими структурами (Wojarowicz, 2004, s. 56). Польсько-російський діалог мав ґрунтуватися на принципі, що можна обговорювати будь-які варіанти політики безпеки в регіоні за умови, що Москва поважатиме геополітичний вибір Варшави, пов'язаний з набуттям повноправного членства в НАТО (Lew-Machniak, 2013, s. 278). Так, депутат від УС Анджей Вельовейський (Andrzej Wielowieyski) звертав увагу, що державам ЦСЄ було б вигідно залучити РФ до інтеграційних процесів на європейському просторі, замість протистояти їй. Ключем до цього була зміна внутрішньої політики і сприйняття поняття безпеки російським керівництвом та її політичними елітами, яке полягало, на думку парламентаря, у тому, що, підважуючи сенс і значення євроатлантичної інтеграції, РФ зможе відновити свій геополітичний вплив у регіоні. Враховуючи це, Росія протистояла розширенню альянсу на Схід, бо це утруднювало для неї проведення експансіоністської політики (Wielowieyski, s. 66). Згідно з Б. Геремеком, цей можливий поворот до імперських політичних традицій в РФ був найбільшим викликом для східної політики Польщі (Geremek-2, s. 38). З наближенням фактичної дати приєднання Польщі до Північноатлантичного альянсу в УС підкреслювали важливість цієї події для можливого прориву в польсько-російських відносинах. Очікувалося, що на цьому етапі в російській зовнішній політиці перемаже реалізм, а тенденція розглядати країни Центральної та Східної Європи як об'єкти послабитися (Lew-Machniak, 2013, s. 278).

Представники УС відкидали тези нової коаліції щодо слабкої реалізації східної політики після 1991 р., оскільки вона була узалежнена від позицій РП на Заході. Януш Онишкевич (Janusz Onyszkiewicz) стверджував, що Польщі першочергово було отримати згоду на приєднання до західноєвропейських і північноатлантичних інституцій, а вже після цього можна було ставити амбітні завдання для проведення активної політики щодо східних сусідів. Головним у цьому контексті було те, що, зменшивши ризики повернення під сферу впливу РФ, Варшава могла отримати ширший геополітичний простір для маневру в регіоні ЦСЄ (Onyszkiewicz, s. 53).

На думку колишнього прем'єр-міністра Польщі Г. Сухоцької, в середині 90-х років ХХ ст. через зосередженість польського уряду та дипломатії на питаннях

безпеки і пов'язаних із цим польсько-російських взаємовідносинах польсько-українські і польсько-білоруські взаємини перебували на низькому рівні та стосувалися переважно вирішення економічних проблем. За помилку вона вважала відсутність реакції керівництва РП на прохання української сторони відновити діяльність ККП України і Польщі, адже сам приїзд українського лідера до Варшави міг би надати динаміки двостороннім відносинам, скоординувати дії обох держав у напрямку європейської інтеграції. Її також турбувало, що польська влада не надавала вагомому значення незалежності Білорусі для польської безпеки (Krawcewicz, 2018, s. 98–99).

Занепокоєння щодо інтеграційних процесів між Білоруссю і Росією, які могли призвести до політичної домінації РФ на цьому терені, висловлював у 1996 р. представник УС М. Чех. Він також вказував, що діяльність А. Лукашенка вела до посилення авторитаризму в Білорусі. У цьому контексті непередбачуваність політичних процесів на Сході, на його думку, вимагала створення різних концепцій східної політики, щоб польська влада могла бути готова до різних сценаріїв розвитку подій. Політик був активним прихильником польсько-української співпраці. Він відкидав твердження окремих діячів, що українська незалежність є нестабільною, зазначаючи, що саме існування незалежної України важливе для безпеки Польщі. І від того, чи підпаде вона під російський вплив, чи вибере співпрацю з Заходом, залежало також і те, як розвиватиметься зовнішня політика РП. Він стверджував, що українська сторона якраз подавала обнадійливі сигнали щодо скептицизму розвитку СНД та можливої зміни нейтрального статусу. Тому М. Чех наполягав на якнайшвидшій зустрічі президентів України і Польщі, а першим кроком у цьому напрямку мала стати активізація діяльності ККП. За позитивний приклад співпраці вважав створення польсько-українського миротворчого батальйону (Czech, s. 112–113).

У передвиборних програмних документах УС 1997 р. вказано, що від відносин зі східними сусідами залежали позиції РП в західних інституціях. Також зауважено, що сильна в економічному і політичному відношенні Україна, скерована на шлях інтеграції в європейські структури, мала вагоме значення для польської безпеки (Krawcewicz, 2018, s. 100). Зокрема, лідер УС Т. Мазовецький вважав ідею остаточного приєднання України, Білорусі та Литви до сім'ї європейських держав, насамперед у культурно-цивілізаційному сенсі, однією з головних цілей польської східної політики (Świder, 2013, s. 204).

У 1993–1994 рр. КНП залишався єдиною польською парламентською політичною партією, яка продовжувала послідовно підтримувати ідею створення регіонального блоку на чолі з Польщею та Україною, що відрізняло її від решти правоцентристських сил, які формування різних позаєвропейських організацій розглядали як можливу перешкоду на шляху приєднання до НАТО і ЄС. Лідер КНП Л. Мочульський вказував, що Польща має провадити однаково активну політику як на Заході, так і на Сході, проте мало що може запропонувати Україні, Білорусі чи Балтійським державам. Політик закликав активніше реагувати на зовнішньополітичні ініціативи України, а також замість акцентувати на антидемократичних процесах у Білорусі, спитати себе, чим поляки могли б підтримати там сили, які стоять на боці демократії (Moczulski-1, s. 122). Він також акцентував, що економічний потенціал Польщі, порівняно зі західними державами, не дасть їй змоги найближчим часом приєднатися до ЄС, і, щоб не стати сировинним додатком

для розвинутіших західних економік, потрібно на основі польсько-української економічної співпраці створити в районі Міжмор'я спільний ринок і зону вільної торгівлі (Афанасьєв, 2014, с. 56–57).

Водночас вагоме значення для безпеки країни, яке надавалося вступу Польщі до НАТО, не залишало місця для концепцій якогось окремого воєнно-політичного союзу в регіоні між Балтикою та Чорним морем, який міг існувати поза НАТО. Тому в червні 1995 р. у польському м. Ярослав на II конгресі Ліги політичних партій країн Міжмор'я (куди, крім партій з Польщі та України, входили політичні сили з Білорусі, Естонії, Латвії та Литви, які підтримували ідеї Міжмор'я) учасники проголосили кінцевою метою цих держав вступ до НАТО та ЄС. Крім цього, задля збереження підтримки громадськості представники КНП робили спроби поєднати концепцію Міжмор'я зі стратегічними зовнішньополітичними цілями РП, позиціонуючи балто-чорноморський альянс як тимчасову інституційну формацію, що покликана гармонізувати весь інтеграційний процес до європейських й євроатлантичних структур (Афанасьєв, 2014, с. 57). Проте, починаючи з 1996 р., коли процес вступу РП до НАТО ставав невідворотним, а також було отримано консенсусне рішення держав ЄС у Копенгагені щодо приєднання Польщі у майбутньому до європейської спільноти, підтримка альтернативних інтеграційних проєктів польським суспільством, як і підтримка КНП, різко знизилися. Ці тенденції також засвідчило непотрапляння партії до парламенту під час чергових виборів 1997 р.

Політичною силою, створеною під вибори 1993 р. (останнє шосте місце серед партій і блоків, що подолали прохідний бар'єр) задля зміцнення позицій президента Л. Валенси, став ББПР, який, однак, не відігравав вагомої ролі в польському політикумі. Представники ББПР вважали, що Польща мала розвивати партнерські відносини з РФ, як із найпотужнішим гравцем на Сході, втім, виступали за протидію відновленню геополітичного впливу Москви над пострадянським простором і ЦСЄ. З цього погляду зміцнення незалежності України, Білорусі та Балтійських держав відповідало польським національним інтересам. Особливо в умовах просування РП до НАТО відносини з Україною мали особливе значення для Варшави, незалежність якої починала сприйматися, як умова незалежності Польщі (Świder, 2013, s. 206).

Отже, значний вплив на трансформацію польської партійної системи мали суспільно-політичні події на рубежі 80–90-х років ХХ ст., коли внаслідок переговорів влади і опозиції відбулося падіння партійної диктатури ПОРП та пройшли вільні вибори. Демократизація суспільного устрою привела до активізації різноманітних політичних сил, які, однак, в окреслений період ще не набули остаточної структуризації, часто розпадалися, об'єднувалися та трансформувалися з однієї в іншу. Представлені у 1991–1997 рр. у Сеймі РП політичні партії в найважливіших питаннях закордонної політики, особливо в тих, що стосувалися національних інтересів і безпеки, як-от вступ до НАТО та ЄС, зберігали переважно сталий консенсус. Водночас програмам і поглядам щодо східного вектора зовнішньої політики більшості політичних сил бракувало концептуальної визначеності, а тому східна політика Польщі щодо пострадянських держав (України, Росії, Білорусі) лише формувалася.

В означений період польські парламентські угруповання усього політичного спектра сходилися на важливості східної політики для досягнення стратегічних

зовнішньополітичних пріоритетів. Її цілями, судячи з виступів дипломатів та політичних діячів, було гарантування стабільності на східних кордонах і безпечний розвиток Польської держави. Однак пріоритети і завдання цієї політики, а також погляди польських політичних еліт на шляхи досягнення цілей на Сході дещо різнилися. Аналіз програм політичних партій та дискусій над цією проблемою в стінах парламенту вказує на те, що утвердження незалежності пострадянських держав, їхня демократизація та поступове залучення до західних інтеграційних процесів були важливим чинником у контексті польської східної політики. Вагоме значення парламентські політичні угруповання надавали також розвитку польсько-російських відносин, зокрема в економічній сфері, однак не погоджувалися задля їхнього покращення відступити від всеохопної інтеграції із Заходом. Представники лівих сил (СДЛС, ПСП) наполягали на пріоритетності контактів з РФ і відкидали заяви (ЛДК, ДУ, ПЦ, КНП) про реальність загрози відродження в Росії імперської політики на тому етапі, хоча і визнавали наявність у ній середовищ із націоналістичними й експансіоністськими поглядами. Діячі переважно УП, НХО наполягали на тому, щоб польська влада не виокремлювала пріоритетних напрямків на Сході, а намагалася розвивати добросусідські відносини зі всіма державами, виходячи з їхнього ставлення до Польщі або до польської меншини на їхній території. Представники ліберально-демократичних кіл (ЛДК, ДУ, УС) виступали за рівноправний розвиток співробітництва з усіма східними сусідами, однак у спробах РФ протистояти євроатлантичній інтеграції РП вбачали вияви неоімперських тенденцій. Аксиомою їхнього бачення східної політики стала теза, що без незалежної і демократичної України неможлива побудова сильної і суверенної Польщі. Серед парламентських політичних сил найбільш чітку концепцію східної політики, побудовану навколо ідеї т. зв. Міжмор'я (альянсу балто-чорноморських держав на чолі з Польщею і Україною), пропагувала КНП.

Просуваючись на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції, враховуючи значні геополітичні розбіжності у сфері безпеки з РФ, неприйняття авторитарних методів управління в Білорусі та водночас покращення польсько-українських відносин, польський політикум дедалі більше уваги став приділяти Україні, почав сприймати її як стратегічного партнера і головного адресата польської східної політики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Афанасьєв, І. Ю. (2014). Діяльність Конфедерації незалежної Польщі по відношенню до України як потенційного учасника Балто-Чорноморського альянсу держав (1980–2000 рр.). *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*, 35(328), 54–60.

Задорожний, І. (2009). Еволюція партійної системи Польщі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, соціологія, філософія*, 13, 92–98.

Задорожний, І. (2010). Трансформація політичної системи Польщі в умовах переходу до демократії. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*, 14, 174–179.

Зашкільняк, Л. О., Крикун, М. Г. (2002). *Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів*. Львів.

Звягіна, О. (2012). Олександр Кваснівський – архітектор нової зовнішньої політики Польщі. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 32, 351–356.

Яковлева, І. (2009). Зовнішньополітичні чинники формування партійно-політичної системи республіки Польща. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць*, 37, 312–323.

Baluk, W. (2021). Ukraina w programach ugrupowań koalicji rządowych w Polsce po 1989 r. w kontekście geopolityki. W W. Baluk, J. Makar, M. Doroszko (red.). *Dziełictwo Józefa Piłsudskiego i Symona Petlury. Przeszłość, terażniejszość i przyszłość partnerstwa Polski i Ukrainy*. Lublin, 93–124.

Bojarowicz, T. (2004). Stosunki polsko-rosyjskie w programach polskich partii prawicowych z lat 1990–1995. *Sprawy Wschodnie*, 1(5), 51–58.

Bojarowicz, T. (2013). *Partie i ugrupowania prawicowe w Polsce po 1989 roku*. Toruń.

Bugaj, R. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 50 posiedzenia Sejmu RP w dniu 25 maja 1996 r.* 119–121. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031502&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Czech, M. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 79 posiedzenia Sejmu RP w dniu 9 maja 1996 r.* 112–113. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031451&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Dobrosz, J. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o stanowisku resortu wobec skandalicznych i obraźliwych wobec Polski wypowiedzi pojawiających się w rosyjskiej Dumie. *Sprawozdanie stenograficzne z 73 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 16 lutego 1996 r.* 175–176. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031449&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Fedorowicz, K. (2004). Stosunki polsko-rosyjskie w polskiej polityce wschodniej (1991–2001). *Sprawy Wschodnie*, 1(5), 37–50.

Geremek-1: Geremek, B. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 158–161. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf)

Geremek-2: Geremek, B. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 36–39. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031426&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Habowski, M. (2013). System rządów Rzeczypospolitej Polskiej jako uwarunkowanie polskiej polityki wschodniej. *Dyplomacja i bezpieczeństwo*, 1, 105–122.

Ikonowicz, P. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 106 posiedzenia Sejmu RP w dniu 9 maja 1997 r.* 262–263. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/972F59B63C00608DC1258959004A2817/\\$file/106.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/972F59B63C00608DC1258959004A2817/$file/106.pdf)

Jurek, M. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 167–169. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf)

Kaczyński, J. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 169–171. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf)

Krawcewicz, A. (2018). *Polityka wschodnia w koncepcjach partii politycznych w III Rzeczypospolitej Polskiej. Wybrane aspekty: stosunki międzynarodowe, polityka historyczna, gospodarka i integracja europejska*. Zabrze-Tarnowskie Góry.

Król, K. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 163–165. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf)

Kwaśniewski, A. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o bieżącej sytuacji międzynarodowej i ewentualnych zagrożeniach dla Polski z niej wynikających. *Sprawozdanie stenograficzne z 10 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 21 stycznia 1994 r.* 88–89. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/11D2F3EC866C37FFC1258959004A279A/\\$file/010.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/11D2F3EC866C37FFC1258959004A279A/$file/010.pdf)

Lew-Machniak, A. (2013). Wizja polskiej polityki zagranicznej wobec Rosji według ugrupowań liberalnych w latach 1989–2004. W A. Lewandowski, G. Radomski, W. Wojdyło (red.). *Rosja w polskiej myśli politycznej XX–XXI wieku*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 269–284.

Lipski, A. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o stanowisku resortu wobec skandalicznych i obraźliwych wobec Polski wypowiedzi pojawiających się w rosyjskiej Dumie. *Sprawozdanie stenograficzne z 73 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 16 lutego 1996 r.* 179. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031449&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Marciniak-1: Marciniak, P. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 79 posiedzenia Sejmu RP w dniu 9 maja 1996 r.* 97–99. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031451&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Marciniak-2: Marciniak, P. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o bieżącej sytuacji międzynarodowej i ewentualnych zagrożeniach dla Polski z niej wynikających. *Sprawozdanie stenograficzne z 10 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 21 stycznia 1994 r.* 90–91. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031442&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Moczulski-1: Moczulski, L. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 50 posiedzenia Sejmu RP w dniu 25 maja 1996 r.* 121–123. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031502&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Moczulski-2: Moczulski, L. Dyskusja nad informacją rządu o polityce zagranicznej RP w 1993 r. *Sprawozdanie stenograficzne z 43 posiedzenia Sejmu RP w dniu 30 kwietnia 1993 r.* 133–135. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DCC5501E28E60F10C125894B004EEEE1/\\$file/043.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DCC5501E28E60F10C125894B004EEEE1/$file/043.pdf)

Olechowski, A. (2011). Informacja rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. Przedstawiona na 20 posiedzeniu Sejmu RP II kadencji 12 maja 1994 r. *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*. Warszawa: MSZ, 75–91.

Oleksy, J. Dyskusja nad informacją rządu o polityce zagranicznej RP w 1993 r. *Sprawozdanie stenograficzne z 43. posiedzenia Sejmu RP w dniu 30 kwietnia 1993 r.* 113–116. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DCC5501E28E60F10C125894B004EEEE1/\\$file/043.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DCC5501E28E60F10C125894B004EEEE1/$file/043.pdf)

Onyszkiewicz, J. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 52–53. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031426&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Onyszkiewicz, J. (1996). Polska polityka wschodnia. *Biuletyn informacyjny PWIN w Przemysłu*, 2, 65–69.

Pastusiak-1: Pastusiak, L. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 161–163. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf)

Pastusiak-2: Pastusiak, L. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o stanowisku resortu wobec skandalicznych i obraźliwych wobec Polski wypowiedzi pojawiających się w rosyjskiej Dumie. *Sprawozdanie stenograficzne z 73 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 16 lutego 1996 r.* 174–175. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031449&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Pastusiak-3: Pastusiak, L. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 31–34. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/\\$file/020.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/$file/020.pdf)

Rosati, D. (2011). Informacja ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. Przedstawiona na 79 posiedzeniu Sejmu RP II kadencji 9 maja 1996 r. *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*. Warszawa: MSZ, 113–131.

Samborski-1: Samborski, T. Dyskusja nad informacją prezesa Rady Ministrów w sprawie podpisanej w Moskwie umowie o ruchu bezwizowym między Rzeczpospolitą Polską i Federacją Rosyjską. *Sprawozdanie stenograficzne z 94 posiedzenia Sejmu RP w dniu 21 listopada 1996 r.* 252–253. <https://bs.sejm.gov>

pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031472&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

Samborski-2: Samborski, T. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 55–57. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/\\$file/020.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/$file/020.pdf)

Skubiszewski, K. (2011). Informacja ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. Przedstawiona na 14 posiedzeniu Sejmu RP I kadencji 8 maja 1992 r. *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*. Warszawa: MSZ, 39–54.

Szymański, J. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 106 posiedzenia Sejmu RP w dniu 9 maja 1997 r.* 282–283. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/9908C0BE24160E2DC1258959004A2819/\\$file/107.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/9908C0BE24160E2DC1258959004A2819/$file/107.pdf)

Świder, K. (2013). Polskie ugrupowania parlamentarne wobec Ukrainy w latach 1989–1999. *Studia Politologica Ucraino-Polona*, 3, 195–208.

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 września 1990 r. w sprawie polityki wschodniej Rzeczypospolitej Polskiej. <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatuchwaly/2336/plik/325u.pdf>

Wenderlich, J. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 66–67. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/\\$file/020.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/$file/020.pdf)

Wielowieyski, A. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 65–66. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031426&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA

REFERENCES

Afanasiev, I. Yu. (2014). Diialnist Konfederatsii nezalezhnoi Polshchi po vidnoshenniu do Ukrainy yak potentsiinoho uchasnyka Balto-Chornomorskoho aliansu derzhav (1980–2000). *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia : Istorychni nauky*, 35(328), 54–60 (in Ukrainian).

Zadorozhnyi, I. (2009) Evoliutsiia partiinoi systemy Polshchi. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia: Politolohiia, sotsiolohiia, filosofiiia*, 13, 92–98.

Zadorozhnyi, I. (2010). Transformatsiia politychnoi systemy Polshchi v umovakh perekhodu do demokratii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Seriiia: Politolohiia, sotsiolohiia, filosofiiia*, 14, 174–179 (in Ukrainian).

Zashkilniak, L.O., Krykun, M.H. (2002). *Istoriia Polshchi: Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv*. Lviv (in Ukrainian).

Zviahina, O. (2012). Oleksandr Kvasnievskiy – arkhitektoir novoi zovnishnoi polityky Polshchi. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 32, 351–356 (in Ukrainian).

Yakovlieva, I. (2009). Zovnishnopolitychni chynnyky formuvannia partiinopolitychnoi systemy respubliky Polshcha. *Aktualni problemy polityky : zb. nauk. pr.*, 37, 312–323 (in Ukrainian).

Baluk, W. (2021). Ukraina w programach ugrupowań koalicji rządowych w Polsce po 1989 r. w kontekście geopolityki. W W. Baluk, J. Makar, M. Doroszko (red.). *Dzieńdzictwo Józefa Piłsudskiego i Symona Petlury. Przeszłość, terażniejszość i przyszłość partnerstwa Polski i Ukrainy*. Lublin, 93–124 (in Polish).

Bojarowicz, T. (2004). Stosunki polsko-rosyjskie w programach polskich partii prawicowych z lat 1990–1995. *Sprawy Wschodnie*, 1(5), 51–58 (in Polish).

Bojarowicz, T. (2013). *Partie i ugrupowania prawicowe w Polsce po 1989 roku*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek (in Polish).

Bugaj, R. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 50 posiedzenia Sejmu RP w dniu 25 maja 1996 r.* 119–121. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031502&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Czech, M. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 79 posiedzenia Sejmu RP w dniu 9 maja 1996 r.* 112–113. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031451&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Dobrosz, J. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o stanowisku resortu wobec skandalicznych i obraźliwych wobec Polski wypowiedzi pojawiających się w rosyjskiej Dumie. *Sprawozdanie stenograficzne z 73 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 16 lutego 1996 r.* 175–176. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031449&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Fedorowicz, K. (2004). Stosunki polsko-rosyjskie w polskiej polityce wschodniej (1991–2001). *Sprawy Wschodnie*, 1(5), 37–50 (in Polish).

Geremek, B. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 158–161. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf) (in Polish).

Geremek, B. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 36–39. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031426&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Habowski, M. (2013). System rządów Rzeczypospolitej Polskiej jako uwarunkowanie polskiej polityki wschodniej. *Dyplomacja i bezpieczeństwo*, 1, 105–122 (in Polish).

Ikonowicz, P. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 106 posiedzenia Sejmu RP w dniu 9 maja 1997 r.* 262–263. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/972F59B63C00608DC1258959004A2817/\\$file/106.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/972F59B63C00608DC1258959004A2817/$file/106.pdf) (in Polish).

Jurek, M. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 167–169. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf) (in Polish).

Kaczyński, J. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 169–171. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf) (in Polish).

Krawcewicz, A. (2018). *Polityka wschodnia w koncepcjach partii politycznych w III Rzeczypospolitej Polskiej. Wybrane aspekty: stosunki międzynarodowe, polityka historyczna, gospodarka i integracja europejska*. Zabrze-Tarnowskie Góry (in Polish).

Król, K. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 163–165. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf) (in Polish).

Kwaśniewski, A. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o bieżącej sytuacji międzynarodowej i ewentualnych zagrożeniach dla Polski z niej wynikających. *Sprawozdanie stenograficzne z 10 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 21 stycznia 1994 r.* 88–89. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/11D2F3EC866C37FF-C1258959004A279A/\\$file/010.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/11D2F3EC866C37FF-C1258959004A279A/$file/010.pdf) (in Polish).

Lew-Machniak, A. (2013). Wizja polskiej polityki zagranicznej wobec Rosji według ugrupowań liberalnych w latach 1989–2004. W A. Lewandowski, G. Radomski, W. Wojdyło (red.). *Rosja w polskiej myśli politycznej XX–XXI wieku*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 269–284 (in Polish).

Lipski, A. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o stanowisku resortu wobec skandalicznych i obraźliwych wobec Polski wypowiedzi pojawiających się w rosyjskiej Dumie. *Sprawozdanie stenograficzne z 73 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 16 lutego 1996 r.* 179. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031449&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Marciniak, P. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 79 posiedzenia Sejmu RP w dniu 9 maja 1996 r.* 97–99. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031451&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Marciniak, P. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o bieżącej sytuacji międzynarodowej i ewentualnych zagrożeniach dla Polski z niej wynikających. *Sprawozdanie stenograficzne z 10 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 21 stycznia 1994 r.* 90–91. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031442&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Moczulski, L. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 50 posiedzenia Sejmu RP w dniu 25 maja 1996 r.* 121–123. <https://bs.sejm.gov>

pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031502&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Moczulski, L. Dyskusja nad informacją rządu o polityce zagranicznej RP w 1993 r. *Sprawozdanie stenograficzne z 43 posiedzenia Sejmu RP w dniu 30 kwietnia 1993 r.* 133–135. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DCC5501E28E60F10C125894B004EEEB1/\\$file/043.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DCC5501E28E60F10C125894B004EEEB1/$file/043.pdf) (in Polish).

Olechowski, A. (2011). Informacja rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. Przedstawiona na 20 posiedzeniu Sejmu RP II kadencji 12 maja 1994 r. *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*. Warszawa: MSZ, 75–91 (in Polish).

Oleksy, J. Dyskusja nad informacją rządu o polityce zagranicznej RP w 1993 r. *Sprawozdanie stenograficzne z 43. posiedzenia Sejmu RP w dniu 30 kwietnia 1993 r.* 113–116 [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DCC5501E28E60F10C125894B004EEEB1/\\$file/043.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DCC5501E28E60F10C125894B004EEEB1/$file/043.pdf) (in Polish).

Onyszkiewicz, J. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 52–53. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031426&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Onyszkiewicz, J. (1996). Polska polityka wschodnia. *Biuletyn informacyjny PWIN w Przemysłu*, 2, 65–69 (in Polish).

Pastusiak, L. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. *Sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzenia Sejmu RP w dniu 8 maja 1992 r.* 161–163. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/\\$file/014.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/6E9C76AA32782954C125894B004EEE90/$file/014.pdf) (in Polish).

Pastusiak, L. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o stanowisku resortu wobec skandalicznych i obraźliwych wobec Polski wypowiedzi pojawiających się w rosyjskiej Dumie. *Sprawozdanie stenograficzne z 73 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 16 lutego 1996 r.* 174–175. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031449&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Pastusiak, L. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 31–34. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/\\$file/020.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/$file/020.pdf) (in Polish).

Rosati, D. (2011). Informacja ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. Przedstawiona na 79 posiedzeniu Sejmu RP II kadencji 9 maja 1996 r. *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*. Warszawa: MSZ, 113–131 (in Polish).

Samborski, T. Dyskusja nad informacją prezesa Rady Ministrów w sprawie podpisanej w Moskwie umowie o ruchu bezwizowym między Rzeczpospolitą Polską i Federacją Rosyjską. *Sprawozdanie stenograficzne z 94 posiedzenia Sejmu RP w dniu 21 listopada 1996 r.* 252–253. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031472&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish)

Samborski, T. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 55–57. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF-34411FC1258959004A27A4/\\$file/020.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF-34411FC1258959004A27A4/$file/020.pdf) (in Polish).

Skubiszewski, K. (2011). Informacja ministra spraw zagranicznych o polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. Przedstawiona na 14 posiedzeniu Sejmu RP I kadencji 8 maja 1992 r. *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*. Warszawa: MSZ, 39–54 (in Polish).

Szymański, J. Dyskusja nad informacją ministra spraw zagranicznych o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 106 posiedzenia Sejmu RP w dniu 9 maja 1997 r.* 282–283. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/9908C0BE24160E2DC1258959004A2819/\\$file/107.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/9908C0BE24160E2DC1258959004A2819/$file/107.pdf) (in Polish).

Świder, K. (2013). Polskie ugrupowania parlamentarne wobec Ukrainy w latach 1989–1999. *Studia Politologica Ucraino-Polona*, 3, 195–208 (in Polish).

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 września 1990 r. w sprawie polityki wschodniej Rzeczypospolitej Polskiej. <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatuchwaly/2336/plik/325u.pdf> (in Polish).

Wenderlich, J. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 66–67. [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/\\$file/020.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/64132EEAEF34411FC1258959004A27A4/$file/020.pdf) (in Polish).

Wielowieyski, A. Dyskusja nad informacją rządu o głównych kierunkach polityki zagranicznej Polski. *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu RP II kadencji w dniu 12 maja 1994 r.* 65–66. https://bs.sejm.gov.pl/F?func=service&doc_library=ARS01&doc_number=000031426&line_number=0001&func_code=WEB-BRIEF&service_type=MEDIA (in Polish).

Oleh PIKH

PhD (History)

Senior Research Fellow

Department «Center for Ukrainian-Polish Relations Research»

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAD-4632-2020>

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2304-9002>

e-mail: olpikh@gmail.com

CONCEPTS OF EASTERN POLICY IN THE DISCOURSES OF LEADING POLISH PARLIAMENTARY GROUPS (1991–1997)

The article analyzes the position of Polish parliamentary parties and the views of their leading figures in 1991–1997 regarding the formation of the eastern policy of the Republic of Poland. The political and historical background of the formation and institutional features of the evolution of the political party system within the framework of democratic changes in the country are covered within the context of the explored question. The author establishes that since the parliamentary parties formed the government policy through the coalition majority,

and also represented the largest political, ideological, and intellectual circles of the country, the foreign policy vision expressed in their programs and views was a significant factor in the construction of the foreign policy strategy. On the basis of the statements of representatives of political circles in the press and speeches from the tribune of the parliament during the discussions about the government's foreign activities, it was noted that Poland's eastern policy was constantly in the focus of the political elites. Since the main strategies for its implementation were being formed in the outlined period, most Polish parties lacked conceptual certainty regarding the main goals and objectives of Eastern policy, and accordingly, the ways of their implementation. The main objects of Eastern policy, to which the Polish deputies directed their attention, were the Russian Federation and Ukraine, and partially Belarus and the Baltic States. At the same time, we have established that the main emphasis in relations with the eastern neighbors was on the formation of security policy in the region, democratization of their socio-political life, involvement in the Western integration projects, functioning of the Polish minority, solving problems of the historical past, etc. It was also revealed that despite the importance of Polish-Russian relations, the Polish political community was wary of Moscow's desire to restore its influence in the region of Central-Eastern Europe. Instead, the vast majority of Polish politicians considered the Polish-Ukrainian rapprochement a guarantee of strengthening Poland's independence and security.

Keywords: Poland, Russia, Ukraine, Belarus, Eastern policy of Poland, Ukrainian-Polish relations, Polish-Russian relations, party system, Polish political parties, parliamentary political groups, political discourse.